

STRUČNI RADOVI

UDK 339.54(497.6):061.1(4)

**REFORMSKI PROCESI U FUNKCIJI POBOLJŠANJA
KONKURENTSKE SPOSOBNOSTI BOSNE I
HERCEGOVINE KAO ČLANICE CEFTA-e I BUDUĆE
ČLANICE EVROPSKE UNIJE**

HARIS OMERIKA*

**REFORM PROCESS IN FUNCTION OF IMPROVING THE
COMPETITIVE ABILITY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AS A
MEMBER OF CEFTA AND FUTURE EUROPEAN UNION MEMBER**

***Abstract:** We are witnessing that the world economy is characterized by a process of economic integration at both the micro and macro level. Accordingly, the significance of establishing and developing international trade as the main key to success in raising national competitiveness in a world context. Now, the countries of the southeast Europe are following the principle of globalization through the establishment of a free trade zone, called CEFTA. Specified free-trade zone is providing to member countries, on the one hand a number of options to improve the foreign trade balance, and on the other hand, represents a possible threat to the national economies of the member states. The main objective of establishing a free trade zone is to increase trade liberalization, which would have as a final result of the increase in trade, increase in foreign investment as well as the host, and at the end, and higher economic growth. Realization specified goals inevitably leads by increasing the competitiveness of the national economy and business. The ultimate goal of establishing a free trade zone in Europe, the Member States is preparing for the final and successful membership in the largest economic integration in the world, and it is the European Union. In order to achieve final goal, it is necessary to act promptly to implement the corresponding reforms to improve the competitive position of Bosnia and Herzegovina,*

---

*viši asistent Haris Omerika, MA, Ekonomski fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru

currently being under CEFTA agreement, and also in the future as a member of EU.

Key words: *competition, market, international economy, the national economy, Central European Free Trade Agreement, the reforms, the primary goals*

Sažetak: *Svjedoci smo da svijetsku privredu karakteriše proces ekonomskih integracija kako na mikro i makro nivou. Shodno tome proizilazi značaj uspostavljanja i razvijanja međunarodne trgovine kao osnovnog ključa uspjeha u podizanju nacionalne konkurentnosti u svjetskim okvirima. Upravo, zemlje Jugoistočne Evrope slijede navedeni princip globalizacije kroz osnivanje zone slobodne trgovine, nazvane CEFTA. Navedena zona slobodne trgovine zemlji članici pruža, sa jedne strane, niz mogućnosti poboljšanja vanjskotrgovinskog bilansa, a sa druge strane predstavlja moguću opasnost po nacionalnu privredu zemlje članice. Osnovni cilj uspostavljanja zone slobodne trgovine jeste povećanje liberalizacije trgovine, što bi kao konačni rezultat imalo povećanje trgovine, povećanje stranih ali i domaćin investicija, a na samom kraju i veći privredni rast. Realizacija nevedenih ciljeva neminovno dovodi po povećanja konkurentnosti nacionalne privrede i preduzeća. Krajnji cilj uspostavljanja zona slobodne trgovine na evropskom tlu jeste pripremanje zemlje članice za konačno i uspješno punopravno članstvo u najvećoj ekonomskoj integraciji na svijetu, a to je Evropska unija. Međutim, da bi se krajnji cilj ostvario potrebno je promptno djelovati kako bi se provele odgovarajuće reforme koje bi poboljšale konkurentsku poziciju Bosne i Hercegovine, trenutno u okviru Sporazuma CEFTA 2006 ali i u budućnosti kao punopravne članice Evropske unije.*

Ključne riječi: *konkurentnost, tržište, međunarodna ekonomija, nacionalna ekonomija, Centralno-Evropska zona slobodne trgovine, reforme, primarni ciljevi*

Uvod

Proces globalizacije je karakteristika savremenih uslova poslovanja što se očituje kroz ekonomske integracije saradnje, kako na mikro tako i na makro nivou. Osnova tog udruživanja i saradnje jeste povećanje međunarodne trgovine i uspostavljanje većeg nivoa međuzavisnosti privreda različitih

zemalja. Zajedno sa ubzanim procesom globalizacije i raspadom socijalističnog bloka, od kraja 80-tih godina prošlog vijeka, kreće i proces ekonomske tranzicije zemalja bivšeg socijalističkog bloka.

Evropska unija je najveći stepen ekonomske integracije i povezivanja od zone slobodne trgovine do ekonomske unije. Bitno je napomenuti zaostajanje ovih zemalja kako u ekonomskom, tako i u širem društvenom smislu u odnosu na postojeće članice EU, što bitno otežava njihove napore u priključenju istoj. Zaostatak je još veći ako države svoje sisteme nisu uskladile sa sistemima i standardima koji vrijede u Evropskoj uniji, što znači da je konstantno potrebno provoditi reforme u cilju poboljšanja nacionalnih, odnosno privrednih performansi.

Integracija pojedinih zemalja Jugoistočne Evrope u EU je još uvijek neizvjesna, ali moguće rješenje se vidi kroz uspostavljanje jedne privremene regionalne integracije ovih zemalja kao međufaza do njihovog potpunog priključenja EU. Evropska komisija je u tom smjeru poduzela inicijativu prema formiranju regionalne zone slobodne trgovine na području Jugoistočne Evrope, što je u konačnici dovelo do potpisivanja Sporazuma CEFTA 2006 (Centralno-evropskog sporazuma o slobodnoj trgovini). U okviru navedene inicijative dat je prijedlog za posebne mjere vezane za integraciju zemalja Zapadnog Balkana u Evropsku uniju. U sklopu primjene ovih sporazuma potrebno je provoditi strukturne reforme koje će poboljšati konkurentsku poziciju Bosne i Hercegovine kao članice Sporazuma, ali i kao buduće članice Evropske unije.

Centralno evropski sporazum o slobodnoj trgovini – pojam i značaj

CEFTA, (Central European Free Trading Agreement), predstavlja sporazum zemalja Centralne Evrope o slobodnoj trgovini. Osnovni zadatak navedenog sporazuma jeste priprema, odnosno trening zemalja potpisnica za članstvo u Evropskoj uniji. Ulaskom prvih zemalja potpisnica CEFTA-e u Evropsku uniju, 06.04.2006. godine donesena je odluka da se zemlje Jugoistočne Evrope priključe ovom sporazumu. Zemlje Jugoistočne Evrope su bile uključene u Pakt za stabilnost, pod čijim pokroviteljstvom je došlo do osnivanja zone slobodne trgovine u tom dijelu Evrope. Osnovna karakteristika nastale zone slobodne trgovine jeste činjenica da je zasnovana na Memorandumu i olakšicama u trgovini iz 2001. godine, što je omogućilo potpisivanje

bilateralnih ugovora između zemalja članica u skladu sa propisima STO. Zbog komplikovanosti sprovođenja ugovora, kojih je bilo ukupno 32, 19.12.2006. godine donesena je odluka o osnivanju zone slobodne trgovine u Centralnoj Evropi CEFTA 2006. Potpisnice ovog sporazuma se sljedeće države: Hrvatska, Albanija, Srbija Bosna i Hercegovina, Bugarska, Rumunija, Crna Gora, Makedonija, Moldavija i UNMIK u ime Kosova.

Da bi se pristupilo ovom Sporazumu neophodno je ispunjenje sljedećih uslova: da je zemlja kandidat potpisala Sporazum sa Evropskom unijom o pristupanju, da je zemlja kandidat članica Svjetske trgovinske organizacije i na kraju da ima potpisan dokument o slobodnoj trgovini sa ostalim zemljama članicama CEFTA-e.

Centralno-evropski sporazum o slobodnoj trgovini CEFTA 2006. donosi značajan niz novina koje nisu bile sadržane u izvornom Centralno-evropskom sporazumu o slobodnoj trgovini. Najvažnije novine koje donosi CEFTA 2006. su:¹

1. dijagonalna kumulacija porijekla;
2. modernizovana trgovinska pravila (*pravila porijekla, konkurencija i zaštitne mjere*);
3. nova trgovinska pitanja (*usluge, investicije, javne nabavke i intelektualna svojina*);
4. efikasnija implementacija i rješavanje sporova;
5. veća transparentnost za biznis i jednostavnija administracija za vlade.

Jedna od novina koja će najviše djelovati na trgovinsku razmjenu zemalja CEFTA-e jeste dijagonalna kumulacija porijekla. Navedena novina će povećati vanjskoptgovinsku razmjenu koja neće biti opterećena carinama, jer će na taj način veliki broj proizvoda dobiti status proizvoda sa porijeklom. Pored navedenog, dijagonalna kumulacija porijekla stumulativno utiče na direktan interes država da u procesu proizvodnje koriste materijale iz zemalja potpisnica Sporazuma kako bi se ostvario princip kumuliranja, odnosno, dobivanja statusa proizvoda sa porijeklom, što će pozitivno djelovati na izvoz u regiju ali i Evropsku uniju.

---

¹Džombić, I., J.: Ekonomski odnosi Bosne i Hercegovine sa inostranstvom –mogućnosti i perspektive-, Grafid d.o.o. Banja Luka, Banja Luka, 2010., str. 197.

Sporazum CEFTA 2006. uvodi i nove odredbe koje prethodni ugovori nisu sadržavali, i to:²

- trgovinu uslugama;
- zaštitu i promociju investicija;
- javne nabavke; i
- zaštitu intelektualne svojine.

Dodatni nivo transparentnosti uslova poslovanja Sporazum CEFTA doprinosi kroz zamjenu do tada postojeća 32 bilateralna ugovora koji su u većoj ili manjoj mjeri otežavali poslovanje kompanija u regionu.

Osnovni uzrok ekonomskih integracija zemalja Jugoistočne Evrope su njihova nastojanja priključenju Evropskoj uniji, pa se upravo zbog toga početak ekonomskih integracija u region vezuje za njihova nastojanja za punopravnim članstvom u EU. Važno je napomenuti da Evropska unija, kada su u pitanju zemlje Jugoistočne Evrope i njihovo priključenje u najveću svjetsku ekonomsku integraciju primjenjuje tzv. regionalni pristup, a ne pojedinačne zemlje.

Regionalni pristup EU prema zemljama Jugoistočne Evrope nije iznenađujući i neočekivan imajući u vidu da je sličan mehanizam EU primenjivala i prema zemljama Centralne Evrope. Naime, kao priprema za priključivanje većoj i kompleksnoj ekonomskoj integraciji, EU je sugerisala centralnoevropskim zemljama da najprije obrazuju regionalnu integraciju koja bi bila priprema za dalje integrisanje. Ne računajući EU, CEFTA je najuspješnija regionalna integracija u Evropi. Prema većini istraživanja CEFTA je uspješno odigrala svoju ulogu u pripremi centralnoevropskih zemalja za ulazak u EU. Tako je u periodu od 1993. do 2001. godine trgovina između zemalja članica povećana 2,5 puta. Pored toga, formiranje CEFTA-e je, uz značajan napredak na polju reformi u centralnoevropskim zemljama, dovelo do značajnog priliva stranih direktnih investicija, privrednog rasta i, po osnovu toga, zaposlenosti i poboljšanja životnog standarda. Na kraju, sve je to rezultiralo u priključenju ovih zemalja EU.³

U preambuli Centralno-evropskog sporazuma o slobodnoj trgovini zemlje

---

² Isto, str. 198.

³ Ilić, A.; Zona slobodne trgovine u Jugoistočnoj Evropi-Izazov za Srbiju, Beograd, novembar 2006., str. 18.

potpisnice Sporazuma su iskazale i potvrdile:⁴

- opredijeljenost za prihvatanje pluralističke ekonomije koja je bazirana na vladavini zakona, poštovanju ljudskih prava i osnovnih sloboda i načela tržišne ekonomije;
- opredijeljenost na zajedničku saradnju u pronalasku rješenja za jačanje procesa ekonomske integracije u Evropi;
- opredijeljenost za uklanjanje trgovinskih prepreka koje su ograničavale veću međusobnu trgovinsku razmjenu, a sve u skladu sa odredbama Marakeškog sporazuma o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije;
- opredijeljenost za stvaranje uslova za unapređenje i razvoj diverzifikacije trgovine i trgovinske saradnje;
- opredijeljenost da svoje međusobne trgovinske odnose uredi u skladu sa pravilima Svjetske trgovinske organizacije;
- opredijeljenost na potpuno i dosljedno izvršavanje svih preuzetih obaveza potpisivanjem Sporazuma.

U skladu sa gore navedenim opredjeljenjima, Centralno-evropski sporazum o slobodnoj trgovini za primarne ciljeve ima:⁵

- konsolidaciju 32 bilateralna sporazuma iz regiona u jedan multilateralni trgovinski sporazum;
- unapređenje uslova za podsticanje ulaganja u zemlje potpisnice Sporazuma;
- obezbjeđenje potpune zaštite prava intelektualnog vlasništva u skladu sa međunarodnim standardima;
- uvođenje jedinstvenih pravila i unapređenje sigurnosti za investitore, unapređenje konkurentnosti, ekonomije obima, veće sigurnosti u primjeni pravnog okvira prilikom implementacije Sporazuma;
- uprošćavanje procedura i stimulisanje domaćih investitora da više investiraju u regionu i doprinose porastu kompleksnijih vidova saradnje kao što su: zajednička ulaganja, razmjena stručnih kadrova i zajednički nastup na trećim tržištima;
- priprema za članstvo u Evropsku Uniju (regionalna saradnja kao uslov za napredovanje u procesu integracija);

---

⁴Džombić, I., J.: Ekonomski odnosi Bosne i Hercegovine sa inostranstvom –mogućnosti i perspektive-, Grafid d.o.o. Banja Luka, Banja Luka, 2010., str. 199.

⁵ www.cefta2006.org

- olakšavanje kriterija za proširenje i izmjenu dosadašnjeg Centralno-evropskog sporazuma o slobodnoj trgovini kako bi se stvorili bolji uslovi saradnje (uvođenje novih oblasti kao što su usluge, intelektualna svojina i investicije vezane za trgovinu, uvođenje novih procedura, perspektiva institucionalnog jačanja) predstavljaju značajno unapređenje ovog regionalnog aranžmana;
- liberalizacija trgovine obezbjeđuje širi kontekst za zajedničko energetska tržište u jugoistočnoj Evropi, i za koordinirani razvoj transporta, transportne infrastrukture i infrastrukture za zaštitu životne sredine.

Bosna i Hercegovina kao sastavni dio CEFTA sporazuma

Bilateralni sporazumi o slobodnoj trgovini koji su postojali na području Zapadnog Balkana imali su dobre i loše strane. Statistički podaci pokazuju da su zemlje pomenutog područja trgovale više van regije, uprkos postojanju međusobnih sporazuma o slobodnoj trgovini. Sve do 2006. godine među najvažnijim trgovinskim partnerima Bosne i Hercegovine bile su samo dvije države iz regiona Jugoistočne Evrope.

Memorandumom o liberalizaciji trgovine iz 2001. god. i Deklaracijama sa ministarske konferencije u Rimu iz novembra 2003. god. i Sofije iz juna 2005. godine preciziran je put daljeg razvoja ekonomske saradnje u regionu. Kako je vrijeme proticalo, smatralo se, da je za zemlje Zapadnog Balkana najracionalnije da zaključe jedinstven sporazum o slobodnoj trgovini, što bi do tada postojećiu mrežu bilateralnih dokumenata zamijenilo jedinstvenim ugovorom o slobodnoj trgovini. Sporazum obezbjeđuje harmonizaciju trgovinskih propisa, koji su kompatibilni sa zahtjevima Svjetske trgovinske organizacije i Evropske unije. U pravcu ovih dogovora, u aprilu 2006. god. u Bukureštu, održan je sastanak premijera država Jugoistočne Evrope. Na sastanku je potpisana izjava kojom se naglašava:⁶

- izgradnja bilateralnih trgovinskih ustupaka obezbijedenih postojećim ugovorima o slobodnoj trgovini između ugovornih strana, i traženje da se saradnja proširi gdje je to moguće;

---

⁶Džombić, I., J.: Ekonomski odnosi Bosne i Hercegovine sa inostranstvom –mogućnosti i perspektive-, Grafid d.o.o. Banja Luka, Banja Luka, 2010., str. 208.

- harmonizacija odredbi moderne trgovinske politike kao što su: konkurencija i državna pomoć, vladine nabavke, zaštita intelektualnog vlasništva, trgovina uslugama u saglasnosti sa pravilima i procedurama Svjetske trgovinske organizacije;
- uspostavljanje efikasnog mehanizma za rješavanje sporova uz poštovanje pravila Svjetske trgovinske organizacije;
- uspostavljanje komunikacije u postupku provjere porijekla robe između Evropske unije i zemalja jugoistočne Evrope.

Barjere u provođenju CEFTA sporazuma

Postoje brojna ograničenja koja pozitivne efekte uspostavljanje zone slobodne trgovine mogu učiniti manje relevantnim, a samim tim i usporiti razvoj međusobne saradnje zemalja članica.

Prije svega, potrebno je obratiti pažnju na sljedeća dva ograničenja. Prvo, zemlje potpisnice Sporazuma su u velikoj mjeri fokusirane na vanjskotrgovinsku razmjenu sa zemljama Evropske unije. Sve značajniji partner, kako u uvozu, tako i u izvozu postala je upravo EU.

Glavni razlozi za ovaj trend su:⁷

- na strani uvoza taj što je domaća proizvodnja, po pravilu još uvijek na niskom nivou razvoja, pa se domaća tražnja zadovoljava uvozom iz najčešće EU. Ovaj trend će se nastaviti naročito sa napretkom u pregovorima sa EU kada dođe do veće liberalizacije trgovine sa EU;
- na strani izvoza veća usresređenost na tržište EU potiče zbog postepenog oporavka domaće proizvodnje, velikog tržišta EU i preferencijalnog tretmana koji EU omogućava za veliki broj proizvoda koji uvozi iz zemalja regiona.

Pored navedenog, postoje ograničenja u formi pojave etnocentrizma. Istraživanja su pokazala da etničko osjećanje i nacionalni identitet u nekim slučajevima može imati presudnu ulogu u procesu donošenja odluka potrošača, iako sve više prisutnoj globalizaciji i homogenizaciji svjetske privrede. Sve navedeno ukazuje na značaj kategorije etnocentričnog potrošača. Njigova uloga je naročito izražena u zemljama koje su u bližoj ili daljoj

---

⁷Ilić, A.; Zona slobodne trgovine u Jugoistočnoj Evropi-Izazov za Srbiju, Beograd, novembar 2006., str. 32.

prošlosti kroz određene privredne transformacije (socijalizam, kapitalizam), etničke konflikte ili pak ratove. Ukoliko se uzme u obzir da su te transformacije i sukobi bili prisutni u zemljama regiona, s pravom se postavlja pitanje: kakav je upravo značaj etnocentrizma na području Jugoistočne Evrope?

Interesantan odgovor na navedeno pitanje može nam pružiti istraživačka studija Irene Vite i Tanje Dmitrović⁸ koja je rađena na Ekonomskom Fakultetu u Ljubljani 2001 godine. Istraživanja je urađeno na području Zapadnog Balkana, odnosno na teritorijama Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore i poučila je niz zanimljivih zaključaka. Analiza je pokazala da potrošači u Bosni i Hercegovini i Srbiji više okrenuti stranim proizvodima, za razliku od Hrvatske i Crne Gore gdje potrošači imaju izgrađenu svijest o konzumaciji domaćih proizvoda. Na osnovu navedenog možemo kazati da etnocentričnost nije na očekivanom nivo, ali i pored toga sigurno postoji i određuje ponašanje izvjesnog broja potrošača. Prema tome, možemo zaključiti da je etnocentrizam najmanje prisutan u Srbiji i Bosni i Hercegovini, a najizraženiji u Crnoj Gori i Hrvatskoj. Opširnija analize su pokazale da su etnocentrizmu uglavnom skloni stariji potrošači, zatim potrošači sa niskim prihodima i na kraju potrošači nižeg obima obrazovanja.

Na osnovu prethodnog istraživanja može se zaključiti da osjećaj etnocentrizma može imati potencijalnu, ali ne i veliku opasnost za ubrzanu dinamiku razvoja zemalja posmatranog regiona.

Kao posljednji ograničavajući faktor, koji je također mikroekonomske prirode, proizilazi iz samih preduzeća iz različitih država regiona.

Važno je napomenuti neke od mnogobrojnih oblika necarinskih barijera, kao što su: brojna administracija i slaba usklađenost u radu carinskih i inspeksijskih službi, složen prelazak državnih granica, problem nedovoljnog broja međunarodnih akreditacija i sertifikata, zatim krijumčarenje i korupcija kao i problem sa nepriznavanjem sertifikata o kvalitetu proizvoda. Prema tome potrebno je provoditi reforme u smjeru dobivanja akreditacija i sertifikata kako bi se eliminisale necarinske barijere za proizvode koji dolaze iz Bosne i Hercegovine na tržište CEFTA-e EU.

---

⁸Vida, I., Dmitrović, T.: "An Empirical Analysis of Consumer Purchasing Behavior in Former Yugoslav Markets, Economic and Business Review, vol. 3, University of Ljubljana - Faculty of Economics 2001.

Provođenje reformi u Bosni i Hercegovini u procesu evropskih integracija

Jedna od glavnih odrednica konkurentnosti Bosne i Hercegovine u skorijoj budućnosti jeste naravno dinamika vođelja procesa pristupanja BiH Evropskoj uniji. Međutim, prije samog pristupanja sve zemlje potencijalne članice moraju da ispune određene kriterije, poput političke stabilnosti (vladavina prava, demokratija, poštivanje ljudskih prava), funkcionalnog pravnog sistema (sposobnost pružimanja i realizovanja članstva) te ekonomske stabilnosti.

Pod kriterijem ekonomske stabilnosti se podrazumjeva da država kandidat ima tržišnu privredu koja funkcioniše, zatim sposobnost, odnosno kapacitet da se nosi na pritiskom konkurencije, kao i sa novim tržišnim snagama EU. Ono što je ohrabrujuće, jeste da oko pitanja integracije u EU postoji potpuni politički konsenzus, što ima za rezultat uvažavanja zahtjeva EU te davanja u procedurama prioriteta za rješavanje. Očekivati je da će se ovakav pozitivan trend nastaviti i u budućnosti, posebno kada je u pitanju proces integracije, a samim time i provođenje mjera koje rezultiraju jačanjem konkurentnosti bh privrede kroz njeno usaglašavanje sa evropskim kriterijima.

Jedna od važnijih obaveza koje potencijalne zemlje kandidati za članstvo treba da ispune odnosi se na usklađivanje domaće legislative u skladu sa zahtjevima *acquis communautaire*⁹. Za očekivati je da će ispunjenje ove obaveze djelimično ili u potpunosti otkloniti barijere za investitore, te da će BiH napokon postati privlačnija za strana ulaganja. Pored navedenog, očekuje se i povoljnija pozicija bh izvoznika. Osim legislative, jačanju bh konkurentnosti može da doprinese korištenje predpristupnih fondova EU (prije svega IPA fondova) koji će graditi nove instituce te jačati postojeće. Dodatni uticaj se očekuje kada su u pitanju mogućnosti razmjene studenata i školovanja kadrova u EU koji su BiH neophodni na putu ka članstvu u ovu najveću svjetsku ekonomsku integraciju.

BiH je potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU¹⁰ (i

---

⁹Acquis communautaire predstavlja cjelokupno akumulirano pravo Evropske unije, odnosno sve pravne odluke i norme koje su obavezujuće za sve članice EU.

¹⁰Bosna i Hercegovina je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom 16. juna 2008. godine. Potpisivanjem navedenog sporazuma Bosna i Hercegovina je dobila status pridruženog člana i potencijalnog kandidata za punopravnom članstvo u evropskoj porodici. Sadržaj potpisanog Sporazuma sastoji se od deset poglavlja: politički dijalog; sloboda kretanja roba; regionalna saradnja; usklađivanje prava, sprovođenje prava i

privremenog sporazuma koji je na snazi) preuzela niz obaveza čije će ispunjavanje uticati na njenu konkurentnost. Konkretno oblasti za koje se očekuje da će poboljšati konkurentsku poziciju BiH uključuju:¹¹

- Poboljšanje pravosuđa – BiH se obavezala na razvoj nepristrasnog, nezavisnog efikasnog i odgovornog pravosuđa u skladu sa evropskim standardima. Također se očekuje i provedba Strategije za reformu sektora pravde, povećanje nezavisnosti i efikasnosti pravosuđa, te smanjenje broja neriješenih predmeta;
- Borba protiv korupcije – od BiH se očekuje uspostava pouzdanog mehanizma praćenja istražnih radnji i procesuiranja predmeta korupcije na visokom nivou;
- Efikasno provođenje ekonomske i fiskalne politike;
- Funkcionalno tržište rada i institucije na tržištu rada;
- Potpuno provođenje procesa privatizacije (u skladu sa planovima vlada na svim nivoima);
- Poboljšanja poslovnog okruženja koje će omogućiti vladavinu prava, reducirati korupciju i dovesti do pouzdane provedbe ugovora;
- Poboljšanje funkcionisanja tržišnih mehanizama kroz smanjenje uloge države i efikasniju alokaciju resursa;
- Poboljšanje uslova za domaće i strane investitore kroz ulaganja BiH u infrastrukturu i adaptaciju zakonskih propisa;
- Usvajanje zakona o državnoj pomoći i na ovaj način smanjenje državnog uticaja na konkurentnost;
- Omogućavanje potpuno slobodnog protoka ljudi, roba i kapitala;
- Izmjene postojećih (usklađivanje sa *acquisom*) i usvajanje novih propisa u području standardizacije, akreditacije, ocjenjivanja usklađenosti, mjeriteljstva, nadzora nad tržištem i zaštite potrošača. Osim propisa, od BiH se očekuje da ojača postojeće institucionalne kapacitete (Institut za standardizaciju Bosne i Hercegovine, Institut za akreditaciju Bosne i Hercegovine, Državni Institut za mjeriteljstvo, Agencija za nadzor nad tržištem, Državna Agencija za lijekove i medicinska sredstva, Ured ombudsmana za zaštitu potrošača, Agencija

---

pravila konkurencije; politike saradnje; opšte odredbe; kretanje radnika, poslovno nastanjivanje, pružanje usluga, tekuća plaćanja i kretanje kapitala; finansijska saradnja; pravosuđe i unutrašnji poslovi; te institucionalne, opšte i završne odredbe.

¹¹Centar za politiku i upravljanje; Analiza konkurentnosti Bosne i Hercegovine u kontekstu pristupnih procesa EU, 2011., str. 15-16.

za sigurnost hrane itd.) i uspostavi strukture za koordinaciju između nadležnih institucija;

- Potpuna provedba usvojenih propisa u oblasti prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva;
- Usklađivanje zakonodavstva koje se odnosi na saobraćaj, te unaprijeđenje transportne infrastrukture.

Bosna i Hercegovina u navedenim procesima integracija napreduje malim koracima, a problem je veći i zbog niza prekršaja, odnosno nepoštivanja preuzetih obaveza. Brži napredak Bosne i Hercegovine prema punopravnom klanstvu u Evropskoj uniji je uslovljen kroz provedbu CEFTA sporazuma, odnosno prilagođavanja reformi za unapređivanje poslovanja sa zemljama članicama CEFTA-e.

Usklađivanje zakonskih i administrativnih propisa u trgovini

Fokusiranje Bosne i Hercegovine u početnoj fazi preuzimanja regulative i zakonodavstva Evropske unije bazira se na onim dijelovima koji se tiču tržišta i trgovine, budući da upravo to preuzimanje i usklađivanje regulative predstavlja ključni faktor unutrašnjeg tržišta, ali i trgovine uopšte. Skladna tehnička regulativa sa zakonima koje nalaže Evropska unija predstavlja preduslov za nesmatan i siguran put proizvoda do ljudi, pritom sigurnog kvaliteta koji ne ugrožava zdravlje i životnu sredinu, ali također i siguran put proizvoda do inostranog tržišta.

Prilikom preuzimanja tehničkih zakona i propisa važno je uspostaviti dobru saradnju između nadležnih entitetskih institucija. Preduslovi koje je potrebno ispuniti su predviđanje mogućih uticaja koje tehnički zakoni ostvaruju na poslovno okruženje, kao i javne rasprave koje predstavljaju jedan od procesa donošenja zakona i propisa.

Također, neophodno je kontinuirano stručno obrazovanje, informisanje i usavršavanje iz oblasti uspostavljanja i usklađivanja tehničke regulative. Neki od načina ove provedbe su prilagođen nastavni plan i program na tehničkim fakultetima koji pruža sve informacije o provođenju propisa te provođenju CEFTA sporazuma, sve aktivnosti vezane za obrazovanje i informisanje službenika iz oblasti tehničke regulative, pružanje informacija privrednim subjektima kako bi bili spremni za nove tehničke propise, informisanje javnosti o važnosti i cilju ovakvog procesa.

Prikom poboljšanja poslovnog okruženja važno je i eliminisanje administrativnih barijera za djelovanje i poslovanje poslovnih subjekata, eliminisanje zakonskih barijera u postupanju nadležnih organa, analiziranje identifikacije i formalnosti zakona i propisa koji su zastarjeli i kao takvi predstavljaju smetnju za privredu, kao i eventualno pojednostavljenje te smanjenje procedure koja se odnosi na investiranje.

Organizovanje javnih rasprava koje predstavljaju dio procesa donošenja odluka, kao i procedura procjene važnosti propisa je također neophodno prilikom donošenja novih propisa. U skladu s tim provodi se jačanje institucija koje su odgovorne za predlaganje i donošenje zakona i podzakona te uvođenje metode procjene važnosti eventualnih propisa i zakona, a sve s ciljem smanjenja rizika i neugodnih pojava prilikom primjene regulative.

Reforma javne uprave u Bosni i Hercegovini

Proces institucionalne izgradnje i jačanja javne uprave u BiH je počeo još 1992. godine, nakon proglašavanja nezavisnosti BiH. Nastavljen je nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma, a proces je doživio najveći zamah u periodu od 2002. do 2007. godine, kada je u BiH uspostavljeno preko 40 institucija, od kojih je veliki dio osnovan kao direktna intervencija na zahtjeve koji se tiču konkurentnosti i promocije izvoza (kao što su npr. Institut za standardizaciju BiH, Izvozno vijeće BiH, Agencija za sigurnost hrane BiH, Kancelarija za veterinarstvo BiH itd).¹²

Ubrzan proces institucionalne izgradnje u BiH zaustavljen je 2007. godine, prije svega iz političkih razloga, zatim smanjenja ili kontrakcije javnih budžeta, ali i efekata tada aktuelne svjetske ekonomske krize. Bitno je naglasiti da su institucije koje su uspostavljene napravile veliki iskorak u svojim oblastima, za razliku od nekih institucija za čije je formiranje (imenovanje rukovodstva, dodjeljivanje kativnosti) bilo potrebno i nekoliko godina. Upravo zbog neusklađenosti institucionalne izgradnje direktni efekti na poboljšanje konkurentnosti bh privrede teško mogu biti procjenjeni.

Jedan od osnovnih ciljeva reforme javne uprave je uspostavljanje transparentne, profesionalne, efikasne i odgovorne državne službe, zasnovane

---

¹² Isto, str. 17.

prije svega na rezultatima i kompetencijama. Za process reforme javne uprave zadužen je Ured koordinatora za reform javne uprave. Primarna platforma za navedenu reform je Strategija reforme javne uprav, te Akcioni plan reforme javne uprave. Kao nedostatak možemo identifikovati slabu izvršnu ulogu Ureda koordinatora, koji prema tome nema mehanizme za ubrzavanje reformskih procesa.

Kontinuirano unaprjeđenje produktivnosti bh preduzeća

Dobra pozicija domaćih preduzeća na domaćem, kao i inostranom tržištu uveliko zavisi od povećanja produktivnosti kao osnove za rast konkurentnosti. Pomenuta konkurentnost predstavlja zapravo tržišno nadmetanje i ivještinu obezbjeđivanja što boljeg rezultata na tržištu, u ovim slučaju tržištu CEFTA-e i Evropske unije.

Unaprjeđenje produktivnosti preduzeća možemo ostvariti kroz provedbu sljedećih mjera:

Modernizacija i standardizacija poslovanja. Modernizaciju možemo definisati kao kontinuiran proces analize novih tržišnih kretanja, sa posebnim akcentom na promjene u preferencijama i navikama potrošača. Pored toga, modernizacija obuhvata mjere investiranja kako na nivou preduzeća (marketing, poboljšanje kvaliteta proizvoda), tako i sistema certificiranja i standardizacije, obuke menadžera i radnika.

Povećanje proizvodnje zasnovano na vještinama i kapitalu. Ovu mjeru je moguće realizovati samo kroz modernizaciju poslovanja, koja se može realizovati kroz uvođenje nove tehnologije ili uvođenjem novih proizvoda. Navedeno bi rezultiralo povećanjem konkurentnosti koja se ogleda u smanjenju udjela radom i prirodnim resursima intenzivne proizvodnje, te sa druge strane povećanje znanjem i kapitalom intenzivne proizvodnje.

Fiskalno podržavati unapređenje poslovanja. Ukoliko bi došlo do redukovanja poreskih opterećenja i sličnih davanja to bi stvorilo pretpostavke privrednom sektoru za stvaranje više rezidualne dobiti (Rezidualna dobit je dobit koja ostaje nakon podmitenja svih troškova, uključujući i troškove korištenja sopstvenog kapitala), koja bi predstavljala osnovu za dalje reinvestiranje u proširenje postojećih i izgradnju novih kapaciteta. Kao što smo i naglasila ovu mjeru je potrebno realizovati kroz smanjenje ili potpunu ukidanje pojedinih

državnih/entitetskih poretskih opterećenja.

Stimulisati preduzeća da podstiču zapošljavanje “inovativno razvojnih” uposlenika putem materijalnih stimulansa preduzeću. Neophodno je jačati inovativno-razvojnu funkciju prema inotržištu orijentisanih poslovnih i drugih organizacija jer je razvoj te funkcije garancija opstanka tih organizacija na dugi rok. Inovativno-razvojna funkcija firmi će se razvijati utoliko više i bolje ukoliko postoji relativno veći broj uposlenika vezanih za tu funkciju te je neophodno mjerama aktivne fiskalne politike podsticati zapošljavanje te vrste uposlenika. Glavnina poslova istraživanja i razvoja u zemljama EU se odvija u poslovnom sektoru (2/3 ukupnih poslova istraživanja i razvoja) te je neophodno mjerama politike podsticati istraživačko-razvojne aktivnosti preduzeća, novčana ulaganja u aktivnosti istraživanja i razvoja, zapošljavanje djelatnika na tim poslovima; osiguravati materijalnu stimulaciju i pravnu zaštitu inovatorskog rada te podsticati komercijalizaciju inovacija i tako na kraju poboljšavati konkurentnost ekonomije.¹³

Jačanje efikasnosti poslovnih lanaca

Zbog jačanje konkurentnosti bh ekonomije veoma je važno nastojati uspostavljati veze kompanija i drugih institucija, posebno onih koja posluju na određenom geografskom prostoru u stabilnije i snažnije poslovne lance. Dodatni stimulans jačanja konkurentnosti jeste pouzdanost isporuke koja se oslanja na ranije definisan vremenski okvir, što zajedno dovodi do snižavanja troškova sirovina, odnosno povećanja konkurentnosti konkretnog preduzeća ali i privrede u cjelini.

Da bi se unaprijedila efikasnost poslovnih lanaca potrebno je implementirati sljedeće mjere:

Identifikovati domaću komponentu vodećih poslovnih lanaca. Ova mjera ima za cilj da utvrdi broj domaćih poslovnih lanaca, koji su zasnovani na inputima domaćih proizvođača, obraćajući posebnu pažnju na one koji sadrže veći nivo obrade. U uslovima savremenog poslovanja potrebno je širiti svijest o nužnosti stvaranja zajedničkog nastupa na tržištu putem odgovarajućeg stepena edukacije.

---

¹³Vijeće ministara, Direkcija za ekonomsko planiranje; Strategija razvoja Bosne i Hercegovine, 2010., str. 53.

Finansijski i stručno podržavati zajedničke razvojne projekte u sklopu identifikovanih poslovnih lanaca. Kod identifikovanih poslovnih lanaca, potrebno je identifikovati zajedničke razvojne projekte članica tog poslovnog lanca te podržavati te projekte „paketima podrške“ jer samo finansijsko podržavanje, iako od iznimne važnosti, nije dovoljno za održivo funkcionisanje članica lanca.¹⁴

Implementacija klusterskih ideja

Najvažniji kriteriji za implementaciju klastera na osnovu stepena razvijenosti Bosne i Hercegovine su: leadersvo uspostavljenog klastera, vizija i strategija djelovanja klastera, te na kraju ekonomski efekti na ekonomiju zemalja ali i regiona u cjelini.

Među osnovnim ciljevima uspostavljanja klusterske inicijative ističu se: zaposlenost, izvoz, povećanje dodatne vrijednosti, te komercijalizacija i vrednovanje inovativnog rada.

Među značajnijim aktivnostima na koje KI trebaju obratiti posebnu pažnju izdvajaju se: istraživanje i razvoj, zajednička nabava, proizvodnja i prodaja, razvoj infrastrukture, lobiranje za promjene regulativa te obrazovanje i usavršavanje kadrova. Rezultati klusterskih inicijativa se mjere na osnovu sljedećih pokazatelja: obim proizvodnje, izvoz, zaposlenost, broj firmi, uvoz, inovacije, FDI, poslovno okruženje, subvencije itd.

Ostali reformski procesi u poboljšanju konkurentske sposobnosti

U ovom dijelu predstaviti ćemo i druge reformske procese koji mogu bitnije uticati na konkurentsku sposobnost Bosne i Hercegovine, kao što su: reforma tržišta rada, reforma obrazovnog sistema, te uvođenje bezviznog režima, što će dodatno olakšati protok ljudi, kapitala i roba.

Reforma obrazovnog sistema ima za cilja uspostavljanje čvrste veze sa tržištem rada, te fokusiranje na "proizvodnju" onih obrazovnih profila za kojim postoji potražnja na tržištu rada i koji će doprinjeti razvoju BiH. Navedeni

---

¹⁴ Isto, str. 53.

proces reformi ima zadatak da jača sistem cjeloživotnog učenja, kao i obrazovanja odraslih, što bi u konačnici trebalo rezultirati povećanju ljudskog kapitala u BiH.

Reforma tržišta rada predstavlja drugu reformu u ovoj skupini, koja pored uspostavljanje veze sa obrazovnim sistemom jasno vrši podjelu i razdvajanje aktivnih od pasivnih tražilaca posla, ukazuje na važnost povezivanja sa bh poslodavcima i nastoji osigurati bolje usluge zavoda za zapošljavanje. Za očekivati je da će realizacijom ovih mjera doći do povećanja zaposlenosti i većeg ukupnog društvenog proizvoda.

Pozitivni efekti su učinjeni uvođenjem bezviznog režima sa zemljama članicama EU, koji ima za rezultat olakšan protok ljudi, kapitala i roba. Ta činjenica je omogućila veću mobilnost ljudi, te uspostavljanje kontakta domaćih preduzeća i poslovnih ljudi iz inostranstva, ali i povećanje saobraćaja što u konačnici vodi ka napretku i poboljšanju. Sve navedene reforme imaju za cilj pokušaj privlačenja inostranih kadrova koji neostaju BiH, kao i obrazovanje domaćih kadrova u nekoj od članica EU. Za očekivati je da će navedene reforme smanjiti tehnološki jaz, što bi dodatno moglo poboljšati konkurentsku poziciju Bosne i Hercegovine.

Prema međunarodnim poređenjima Svjetske banke, BiH je rangirana kao 125. od 183 poređene ekonomije.¹⁵ Pomenuto rangiranje se zasniva na sljedećim kriterijima: analiza zakonskih odredbi neophodnih za pokretanje biznisa, ispitivanje prilagođenosti postojećeg poslovnog okruženja investitorima, dobivanje kredita, izmirivanje poreskih obaveza, nivo zaštćenosti investitora, odobravanje građevinskih dozvola, kao i priključenje električne energije, te na kraju solventnosti i brzini provođenja ugovora.

Ako izvršimo pojedinačnu analizu vidjet ćemo da je Bosna i Hercegovina najslabije rangirana po brzini dobivanja građevinske dozvole, gdje zauzima 163. mjesto od 183 poređene ekonomije. Poslije toga, loša pozicija je i po pitanju pokretanja novog biznisa gdje zauzima 162. mjesto od 183 poređene ekonomije. Najbolju poziciju BiH ima po pitanju dobivanja kredita i solventnosti, gdje zauzima 67. odnosno 80. mjesto. Razlozi loših pozicija prije svega leže u slaboj efikasnosti domaće administracije po pitanju izdavanja

---

¹⁵World Bank Doing Business 2012 – Bosnia and Herzegovina – Comparing Regulations in 183 Economies, 2011.

adekvatnih licenci, dokumenata za registraciju preduzeća i vlasništva, kao i oko provedbe potpisanih ugovora.

Međunarodna komparacija provođenja reformi koju provodi Organizacija za ekonomski razvoj i saradnju (OECD), pokazuje da BiH u posljednjih pet godina nije ostvarila pomake ni na jednom polju osim provođenja poreskih reformi i reforme procesa registracije preduzeća. OECD pregled reformi u oblasti ljudskog kapitala pokazuje da BiH u odnosu na posljednji pregled koji je napravljen 2006. godine nije ostvarila pomake u provođenju reformi u oblasti ljudskog kapitala. Napredak BiH u primjeni Evropske povelje o malim i srednjim preduzećima u zadnjem pregledu je također ocjenjen kao vrlo mali.¹⁶

ZAKLJUČAK

Centralno evropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA) predstavlja veliku razvojnu i ekonomsku šansu za države članice. Potpisivanjem navedenog Sporazuma, preduzeća iz država članica imaju pristup tržištu od oko 30 miliona stanovnika. Članstvo u navedenom Sporazumu predstavlja samo trening i pripremu za ulazak u najveću svjetsku ekonomsku zajednicu, a to je Evropska unija. Zemlja članica CEFTA-e koja pokaže napredak u provođenju odgovarajućih reformi i propisa od strane EU, kao finalni rezultat ima prestanak članstva u CEFTA-i i otvaranje, novog, evropskog tržišta za svoja preduzeća. Pred Bosnom i Hercegovinom je još uvijek dug put ka konačnom cilju, jer se reforme koje zahtjeva EU ne sprovode ili se sprovode veoma usporenim intenzitetom. Bosna i Hercegovina mora stvoriti odgovarajuće mehanizme privlačenja direktnih stranih investicija, kroz pojednostavljivanje procedure dobivanja građevinske dozvole, zatim smanjenje poreznog opterećenja investitora, da osigura sisteme sigurne naplate isporučene robe i na kraju možda najvažniji faktor jeste politička stabilnost koja će biti usmjerena ka stvaranju povoljne ekonomske klime, a ne kao do sada stvarajući sliku zemlje u kojoj je svako ulaganje pod velikim znakom pitanja sa aspekta sigurnosti.

---

¹⁶ Isto, str. 13.

LITERATURA

Centar za politiku i upravljanje; Analiza konkurentnosti Bosne i Hercegovine u kontekstu pristupnih procesa EU, 2011.

Džombić, I., J.: Ekonomski odnosi Bosne i Hercegovine sa inostranstvom – mogućnosti i perspektive, Grafid d.o.o. Banja Luka, Banja Luka, 2010.

Ilić, A.; Zona slobodne trgovine u Jugoistočnoj Evropi-Izazov za Srbiju, Beograd, novembar 2006.

Vijeće ministara, Direkcija za ekonomsko planiranje; Strategija razvoja Bosne i Hercegovine, 2010.

Vida, I., Dmitrović, T.: "An Empirical Analysis of Consumer Purchasing Behavior in Former Yugoslav Markets, Economic and Business Review, vol. 3, University of Ljubljana - Faculty of Economics 2001.

Vjekoslav Domljan, Anto Domazet, Emina Resić; Komparativna analiza konkurentne pozicije BiH ekonomije sa implikacijama za oblikovanje politika, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo 2009.

World Bank Doing Business 2012 – Bosnia and Herzegovina – Comparing Regulations in 183 Economies, 2011.